

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
МУ Управление образования Каа-Хемского района
МБОУ СОШ с.Дерзиг-Аксы

СОГЛАСОВАНО
Зам. директора по УВР
МБОУ СОШ с.Дерзиг-Аксы

Донгак
« 31 » 08

Донгак Ю.Ю.
2023г.

УТВЕРЖДАЮ
Директор МБОУ СОШ с.Дерзиг-Аксы

Салчак
« 09 » 08
Салчак А.А.
2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета

«Родной (тувинский) язык»

наименование предмета (курса)

для 8 класса

на 2023/2024 учебный год

Составитель:

Кужугет Аяна Ким-ооловна,
учитель родного язык и литературы
высшей квалификационной категории

Дерзиг-Аксы
2023г.

Тайылбыр бижик.

Ажылчын программаны 2022-2023 өөрөдилге чылында ажыглаттынып турган «Кол ниити өөрөдилгениң 5-9 класстарыңа «Төрээн (тыва) дыл» эртемниң чижек өөрөдилге программасында» (Тургузукчулары: ф.э.к. К.Б. Доржу, Ч.А. Сарыглар, 2021.) чамдык темаларның туруштары Федералдыг ажылчын программада (2023ч.) өскерли берген, ынчангаш 2023-2024 өөрөдилге чылында федералдыг ажылчын программаже чоорту шилчииринге методиктиг дуза чедирер сорулга-биле кылганы (Тургузукчузу Ч.А. Сарыглар, Кызылдын 9 дугаар гимназиязының дээди категорияның тыва дыл болгаш чогаал башкызы, НШХИ-ниң улуг методизи) чижек календарь-тематиктиг планнаашкын тургустунга даянган.

2023-2024 өөрөдилге чылында РФ-тин ОФКС-тин негелделеринге дүүштүр ниити өөрөдилге черлеринин 5-11 класстарыңа тыва дылдын чижек программасынга даянып кылган.

Тыва дыл, 8 класс. Е.М.Куулар, Т.Б.Оюн, Ч.А.Сарыглар, Ч.М. Тюлюш-Кызыл. НШХИ, 2022 ч

Программа ёзугаар чылда- 68 шак. 2023-2024 чылдын оорөдилге планында 68 шак.

Амгы үеде тыва дыл Тыва республиканың күрүне дылы болбушаан, тыва чоннун төрөөн дылы бооп чоруур. Өөреникчилерни дылга өөрөдири оларның долгандыр турар бойдуска болгаш ниитилелге хамаарылгазын база үзел бодалдарын хевирлээр. Оон аңгыда төрөөн дыл эртеми уругларның логиктиг боданышкынын, дыл-домаан сайзырадыр.

Өөрөдилге программасы болгаш өөрөдилге номнары өөреникчилерге теоретиктиг, практиктиг билиглерни дамчыдарының кол принциптери, методтары, аргалары-биле харылзаалыг. Тыва дыл кичээлдеринге хереглээр сөзүглелдер, өөрөдилге номнарында бердинген мергежилгелерниң сөзүглелдери чечен чогаалдардан алдынгылаан.

5-9 класстарга төрөөн дыл курузу 1-4 класстарга өөрөнип эрткен чүүлдерниң дорт уланчызы болур. Ынчангаш башкы өөреникчилерниң эге класстарга төрөөн дылга чүнү эрткенин, кандыг мергежилдер болгаш чаңчылдар чедип алганын эки билир ужурлуг.

Тыва дылды өөрөдиринин сорулгалары:

- хамааты мөзү-шынар болгаш төрөөн чурттунга ынак болурунга кижизидер, төрөөн дылынга ынак, төрөөн дылын чүдүлге-сүзүглелин үнелээри дег медресеп билиринге, чугаалажып билиринге болгаш төрөөн дылынга даянып тургаш, өске-даа эртемнерни чедишкинниг билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерин калбартыр;

- угаан-бодалын болгаш дыл-домаан сайзырадыр, медреселдиг, литературлуг дылдың нормаларын ажыглап тургаш хостуг чугаалажып, бодунун бодалын шын чугаалап билиринге чаңчыктырар;

- тыва дылдың билиглерин шингээдип алыр, номчаан болгаш дыңнаан чүүлүнүн кол бодалын илередип билир;

- уругларның сөс-домаан байыдар болгаш грамматиканың өске-даа хевирлерин чугаа домаанга ажыглап шыдаар;

- шингээдип алган аргаларын болгаш билиглерин херек кырында амыдыралга ажыглаары.

Школага тыва дылды башкылаарының сорулгалары:

- өөреникчилерге лексика, фонетика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология болгаш синтаксис), стилистика аймаандан тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерни практика кырынга ажыглап билириниң мергежилдерин болгаш чаңчылдарын хевирлээр;

- шын бижиириниң болгаш бижик демдектерин салырынын быжыг чаңчылдарын бээр;
  - теория талазы-биле алган билиглеринге даянып, программа негелдезинге дүүштүр боттарынының аас болгаш бижимел-биле харылзаалыг илеридиниң мергежилдери-биле чепсеглээр;
  - өөреникчилерни литературлуг дылдың нормаларына чаңчыктырар, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаазының культуразын бедидер;
  - өөреникчилерниң ниитилел амыдыралына дылдың ужур-дузазының, хөгжүлдезиниң дугайында база тыва дылдың өске дылдарның аразында туружунуң дугайында бөдүүн билиглери-биле таныштырар;
  - оларның логиктиг боданыышкын болгаш чугаазын сайзырадыр;
  - төрөөн дылына камныг болгаш хандыкшылдыг болурунга кижизидер, дылдың байлаан шиңгээдип алырына өөреникчилерниң сонuurгалын күштелдирер;
  - өөреникчилерни патриотзмниң болгаш интернационализмниң ёзузунга кижизидер, оларның материалисчи үзел-бодалдарын хевирлээр;
  - ном болгаш билиглерниң өске-даа үндезиннери-биле ажылдаарына өөреникчилерни чаңчыктырар;
  - өөреникчилерни боттары боданып өөрениринге чаңчыктырар;
  - шын, медреселдиг, аянныг номчуурунуң мергежилдерин сайзырадыр;
  - төрөөн дыл кичээлдерин өөреникчилерниң мөзү-шынар, күш-ажыл болгаш эстетика талазы-биле кижизидилгезин боттандыраарына бүрүнү- биле ажыглаар;
- өөреникчилерни харысалгалыг болурунга, өөредилгениң болгаш күш-ажылдың сагылчурумун сагырына кижизидер.

Тыва дыл башкылаарының кол ажыл угланыышкыны:

1. Өөреникчилерни медреселдии-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарына өөредири;
2. Оларга төрөөн дыл болгаш чогаал талазы-биле эге билиглерни бээри;
3. Өөреникчилерни ном-биле ажылдаарына чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонuurгалын, номчулгаже болгаш билиглерже чүткүлдүүн хайныктырары;
4. Өөреникчилерниң мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;
5. Өөренип таныыр чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлап билиринге чаңчыктырары.

Материал-техниктиг болгаш информация-техниктиг хандырылгазы

Уругларның шиңгээдикчи болгаш чогаадыкчы чоруун сайзырадырының шиитпирлээри-биле янзы-бүрү дидактиктиг, информациялыг материалдарны (энциклопедиялар, словарьлар, Интернет-ресурстар) дээш өске-даа материалдарны ажыглаарын сүмелээр

Өөрөдилге-тематиктиг планнаашкын

№	Темалар болгаш эгелери	Үлөттинген шактар	Ооң иштинде хыналда ажылдар	Чугаа сайзырадылгазы
1	Дылдар дугайында ниити билиглер	3		
2	7-ги класска өөренип эрткен чүүлүн катаптаары	1	1	
3	Синтаксис болгаш сос каттыжыышкыны	5	1	
4	Бодуун домак	7	1	
5	Домактын ийиги черге кежигуннер	5	1	
6	Чангыс составтыг домактар	5		1
7	Долу болгаш олу эвес домактар	2		1
8	Нарынчылтыг домактар	16		1
9	Чугаа чорудулгазы. Чугаа культуразы	5	1	

Тематическое планирование

по предмету «Родной (тувинский) язык» _____

наименование предмета (курса)

класс 8

учитель Кужугет Аяна Ким-ооловна

(ФИО) полностью

Количество часов по учебному плану:

Всего 68 часов; в неделю 2 час(ов)

Плановых контрольных работ 7

Планирование составлено на основе 1. Ниити өөрөдилге черлеринге кол ниити өөрөдилгениң «Төрээн (тыва) дылга» чижек ажылчын программазы (5-9 класстар) (10-11 класстар) Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы 5-11 класстар. Күрүне стандартыга болгаш өөрөдилге программалары». Авторлары: К.Б. Доржу филология эртемнериниң кандидады, доцент, Ч.А. Сарыглар Кызылдың 9 дугаар гимназиязының дээди категорияның башкызы. 2. КОЛ НИИТИ ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ 5-9 КЛАССТАРЫНГА «ТӨРЭЭН (ТЫВА) ДЫЛ» ЭРТЕМИНГЕ ЧИЖЕК КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАННААШКЫН (2023-2023) Түргүзүкчүзү: Ч.А. Сарыглар, Кызылдың 9 дугаар гимназиязының дээди категорияның тыва дыл болгаш чогаал башкызы, НШХИ-ниң улуг методизи

Программа

Учебник Тыва дыл, 6 кл. Е.М. Куулар, Т.Б. Оюн, Ч.А. Сарыглар, Ч.М. Түлюш-Кызыл. НШХИ-

22ч

(название, автор, издательство, год издания)

I-ги улдуң

№	Кичээлдин темазы	Шагы	План езугаар	Херек кырында	ЭОР ЦОР
Дыл дугайында ниити билиглер					
1	Төрээн дылдарны камгалап- кадагалаары	1			
2	Тыва дыл болгаш улустуң аас чогаалы	1			
3	Тыва дыл – чечен чогаалдың дылы. Чечен чогаал стили	1			
7-ги класска өөрөнгенин катаптаары					
4	. Кылыг сөзү. Наречие. Өтгүнүг сөстөр Дузалал чугаа кезектери. Сөзүглел	1			
Синтаксис болгаш сөс каттыжышкыны					
5	Сөс каттыжышкынының грамматиктиг уткалары	1			
6	Сөс каттыжышкыннарының өзек сөзүнүң аайы-биле бөлүктери	1			
7	Сөс каттыжышкыннарының холбаалары. Башкарылга холбаазы	1			
8	Хамааржылга холбаазы	1			
9	Каттыжылга холбаазы	1			
10	Сөс каттыжышкыннарының синтаксистиг сайгарылгазы. <i>(Сөс каттыжышкынынга катаптаашкын)</i>	1			
11	<i>Хыналда диктант</i>	1			
Бөдүүн домак					
12	Бөдүүн домак дугайында билиг	1			
13	Ийи составтыг домактар.	1			
14	Кол сөс, ооң илереттинери. Кол сөстүң көргүзүкчүлери	1			
15	Катаптаашкын	1			
16	1-ги улдуннун административтиг хыналда диктантызы	1			
II-ги улдуң					

17	Сөглекчи, ооң илереттинери	1			
18	Сөглекчинин хевирлери. Кылыг сөстүг сөглекчилер	1			
19	Составтыг ат сөстүг сөглекчилер	1			
20	Кол сөс биле сөглекчинин аразында тире	1			
21	<i>Хыналда тест</i>	1			

Домактын ийиги черге кезигүүннери

22	Немелде. Дорт болгаш доора немелделер, оларнын илереттинери	1			
23	Тодарадылга ооң илереттинери. Капсырылга дугайында билиг	1			
24	Байдалдар, оларнын утка аайы-биле бөлүктери	1			
25	Үенин байдалы, ооң илереттинери	1			
26	Кылдыныг аргазынын туруштуң байдалдары, оларнын илереттинери	1			
27	Чылдагааннын, сорулганын, хемчегнин байдалдары оларнын илереттинери	1			

Чаңгыс составтыг домактар

28	Ат домаа	1			
29	Тодаргай арынныг домак	1			
30	Тодаргай эвес арынныг домак. Ниити арынныг домактар	1			
31	Арын чок домактар	1			
32	<i>Хыналда диктант</i>	1			

III-кү улдун

33	Чаңгыс составтыг бөдүүн домактарнын сөзүглелдерге ажыглалы	1			
34	<i>Эдертиг</i>	1			

Долу болгаш долу эвес домактар

35	Долу болгаш долу эвес домактар дугайында билиг.	1			
36	Домак сөстөр	1			
37	<i>Чогаадыг</i>	1			

Нарынчылтынган домактар					
38	Нарынчылтынган домактар дугайында билиг	1			
39	Домактың чаңгыс аймак кежигүннер дузазы-биле нарынчылтынары	1			
40	Чаңгыс аймак кежигүннерниң илереттинери. Чаңгыс аймак кежигүннерниң холбажыр аргалары	1			
41	Чаңгыс аймак кежигүннерге бижик демдектери. Чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактарга түңнекчи сөстөр болгаш оларга бижик демдектери	1			
42	Чаңгыс аймак болгаш чаңгыс аймак эвес тодарадылгалар, оларга бижик демдектери	1			
43	<i>Диктант</i>	1			
44	Тускайлаан кежигүннүг домактар, оларның ужур-дузазы	1			
45	Домактың делгеренгей кежигүннер-биле нарынчылтынары, оларга бижик демдектери	1			
46	Причастиелиг бөлүглелдер-биле илереттинген делгеренгей тодарадылгалар-биле домактың нарынчылтынары	1			
47	Причастиелиг бөлүглелдер-биле илереттинген делгеренгей байдал-биле домактың нарынчылтынары	1			
48	Деепричастиелиг бөлүглелдер-биле илереттинген делгеренгей кежигүннер-биле домактың нарынчылтынары Деепричастиелиг бөлүглелдер-биле илереттинген делгеренгей кежигүннерлиг домактарга бижик демдектери	1			
49	Деннелгелиг бөлүглелдер-биле илереттинген делгеренгей кежигүннер-биле домактың нарынчылтынары	1			
50	Делгеренгей болгаш делгеренгей эвес адалгалар. Домактың адалгалар-биле нарынчылтынары	1			
51	. Адалгалыг домактарга бижик демдектери Кирилде сөстөр болгаш кирилде домактар дугайында билиг	1			
52	Домактың кирилде сөстөр болгаш кирилде домактар-биле нарынчылтынары, оларга бижик демдектери	1			
53	Нарынчылтынган домактарның сөзүглел тургузарынга уjur-дузазы. Нарынчылтынган домактарның	1			

	синтаксистиг сайгарылгазы				
54	3-кү улдуннун хыналда диктантызы	1			

IV-кү улдуң					
55	Нарынчыттынган домактарның синтаксистиг сайгарылгазы	1			
56	Нарынчыттынган домактарга катаптаашкын	1			
57	<i>Эдертиг</i>	1			
Чугаа чорудулгазы. Чугаа культуразы					
58	Чаңгыс кижиниң чугаазының янзылары. Тоожуушкун	1			
59	. Чурумал	1			
60	Угаап боданыышкын	1			
61	Диалог болгаш чугаа культуразы	1			
62	Диалог, полилог болгаш монолог – чугааның хевирлери	1			
63	4-кү улдуңнуң административтиг хыналда диктантызы	1			
64	Сөс каттыжыышкыны.	1			
65	Бөдүүн домак. Домактың чугула болгаш ийиги черге кезигүннери	1			
66	Чаңгыс составтыг домактар				
67	Нарынчыттынган домактар				
68	<i>Хыналда ажыл</i>				